
Vetenskapsrådet och jämställdheten inom forskningen

Intervju med Gunnel Gustafsson, vice GD på Vetenskapsrådet

Vetenskapsrådet är en viktig forskningsfinansierare i Sverige. Vetenskapsrådets huvuduppgift är att ge stöd till den forskning som har högst vetenskaplig kvalitet och bäst främjar förnyelsen av grundforskningen. Bedömningen av ansökningar om forskningsstöd ska som när det gäller all myndighetsutövning ske på ett sakligt och opartiskt sätt. I förhållande till jämställdheten betyder det att det inte ska finnas någon systematisk diskriminering av kvinnor, eller män, när det gäller om forskningsmedel beviljas. Vetenskapsrådet har dessutom ett jämställdhetsmål i sin instruktion. Där sägs det att rådet ska främja jämställdheten mellan män och kvinnor inom sitt verksamhetsområde.

Vetenskapsrådets gällande jämställdhetsstrategi (från 2007) är, enligt uppgift, betydligt mer ambitiös än den föregående. I strategin anges följande mål:

- att uppnå och behålla jämn könsfördelning (40/60) i beredningsgrupper och andra organ
- att bevaka att antalet sökande män respektive kvinnor motsvarar andelen disputerade lärare/forskare
- att uppnå jämn beviljandegrad mellan män och kvinnor med hänsyn tagen till forskningens karaktär och stödformen
- att främja jämställdheten inom det svenska forskarsamhället.

Rapporten ”Jämställdheten i Vetenskapsrådets utlysningar under perioden 2003 – 2007” visar siffror på jämställdheten inom

Vetenskapsrådets verksamhet. Rapporten innehåller utförlig information om bland annat beviljandegraden för Vetenskapsrådets olika stödformer. Beviljandegraden är antalet forskare som fått medel beviljade jämfört med antalet forskare som sökt medel, för respektive kön. Ett centralt mått för att kontrollera hur mycket dominansen av män på högre nivåer inom akademien, påverkar utfallet är ”karriärålder”, dvs. det antal år som förflutit sedan disputationen. Ytterligare ett sätt att kontrollera att ingen systematisk diskriminering förekommer, är att ordförande för beredningsgrupperna måste motivera varför, i förekommande fall, man inte uppnått jämn könsfördelning i anslagsgivningen.

I reella tal beviljas fler ansökningar från män. Rapporten visar emellertid att när denna siffra relateras till antalet kvinnor respektive män som söker olika bidragsformer minskar skillnaden. Om hänsyn dessutom tas till ”karriärålder” försvinner skillnaderna mellan män och kvinnor inom ämnesområdet Humaniora-Samhällsvetenskap i det närmaste helt. Detta kan tolkas som att det är god kvalitet i Vetenskapsrådets bedömningar. Det finns enligt detta sätt att mäta i stort sett inga systematiska skillnader i vilken utsträckning män och kvinnor beviljas bidrag när hänsyn tagits till andelen kvinnor som söker i förhållande till andelen disputerade kvinnor, samt till karriärålder. Undantaget är medicin där skillnaderna minskat, men inte försvunnit.

När det gäller representationen av kvinnor och män i Vetenskapsrådets beredande och beslutande organ är ambitionen enligt jämställdhetsstrategin att andelen kvinnor respektive män ska ligga i intervallet 40% till 60%. Så är också fallet för styrelsen och alla ämnesråd samt för beredningsgrupperna inom humaniora och samhällsvetenskap, medicin, utbildnings-

vetenskap och forskningens infrastruktur. Andelen kvinnor i beredningsgrupperna inom naturvetenskap och teknik är bara 27% och ligger med andra ord utanför det önskade intervallet. Här bör dock noteras att andelen kvinnor inom detta fält ute på universiteten är betydligt lägre än inom andra områden. Generellt inom akademien är den totala andelen kvinnor bland professorerna 14 procent, bland lektorer 30 procent och bland forskarasistenter 40 procent. Det finns alltså fortfarande en stor övervikt av män inom akademien.

Helena Stensöta: Prioriterar Vetenskapsrådet frågan om jämställdhet?

Gunnel Gustafsson: Vetenskapsrådets huvuduppgift är ju att ge stöd till den forskning som har högst vetenskaplig kvalitet och bäst främjar förnyelsen av grundforskningen. Men det som utmärker Vetenskapsrådet är också att vi har mycket höga ambitioner att driva frågan om jämställdhet. Samtidigt finns det en subtil ojämställdhet inom organisationen, som visar sig ibland.

Den nya jämställdhetsstrategin innehåller en tydlig skärpning av målen för jämställdheten jämfört med den tidigare planen. De här kriterierna har vi satt upp för vårt eget interna arbete, för att försäkra oss om att vi har kvalitet i våra bedömningar och inte diskriminerar utifrån kön. Vi har också använt andra interna instrument för att följa upp hur jämställdheten beaktas. Vi har exempelvis undersökt hur stora bidrag män och kvinnor får. Det fanns en teori om att kvinnor fick något lägre bidrag, så vi undersökte det, men det visade sig inte vara så.

Generellt anser jag att gott dataunderlag är a och o för att kunna diskutera de här frågorna på ett konstruktivt sätt. Beviljandegraden är ju ett mycket viktigt mått, dvs.

andelen kvinnor som får bidrag beviljat i relation till hur många som söker.

Har de här höga ambitionerna gett resultat inom Vetenskapsrådets verksamhet?

GG: För perioden 2003-2007 som helhet betraktad gäller att fördelningen av forskningsmedel är jämställd inom alla vetenskapsområden utom medicin. Det finns vissa skillnader mellan olika år och när utvecklingen något år går åt fel håll så är detta något som uppmärksammas och diskuteras. Så var det till exempel 2007 inom naturvetenskap och teknik. Viss variation mellan åren är dock acceptabel om den inte – som inom medicin – adderar till en trend i ojämsställd riktning.

När det gäller könsfördelningen inom Vetenskapsrådets strategiska ledning är det en stor övervikt för män. Detta är ju den traditionella bilden för höga positioner inom förvaltning eller akademi, men en bidragande anledning till att det förblivit så är, tror jag, att vi oftast utlyser tjänster som huvudsekreterare en och en. Det gör att eventuell snedrekrytering inte framträder så tydligt. Nu har det precis yppat sig en möjlighet att utlysa flera tjänster som huvudsekreterare på samma gång. Förhoppningsvis kommer detta på sikt att innebära en mer jämställd strategisk ledningsgrupp.

Vilka strategier menar du är användbara när det gäller att öka jämställdheten inom akademien?

GG: Generellt tycker jag att det är mycket viktigt att hålla kunskapsnivån hög. Det är angeläget att ha *bra data* och analysera frågorna utifrån dessa. Våra kvalitetsmätningar är viktiga eftersom de gör oss uppmärksamma på om vi gör några systema-

tiska olikheter i bedömningarna av män och kvinnor. De är ett utmärkt dataunderlag. Enligt jämställdhetsstrategin ska huvudsekreterarna, om beviljandegraden inom ämnesrådet är högre för något av könen, skriftligt motivera varför så är fallet. Att föra in måttet ”karriärålder” var vidare ett viktigt grepp för att undersöka om detta förklarade skillnaden mellan män och kvinnor och det visade sig att karriärålder förklarar en del, men inte allt.

Kan man se det som att akademien som helhet kommer att bli jämställd om ni och andra forskningsfinansierare fortsätter att samla in dessa data och sträva efter jämna nivåer?

Nja, man ska ju inte tro att förändring sker med någon automatik. Det är också väldigt viktigt att vara *utbållig*. Det gäller att inte tro att uppgiften är utförd när vi samlat in data. Data är istället underlag för aktörer att driva frågan och öka jämställdheten. Utan ett sådant aktivt engagemang från aktörer, blir det ingen förändring. Man ska alltså inte förledas att tro att frågan löser sig ”automatiskt”, bara för att man skaffar sig ett kunskapsunderlag. Det är inte heller så att de nivåer på jämställdheten som vi uppnått idag bibehålls ”automatiskt”. Om vi inte försvarar positionerna faller vi lätt tillbaka i gamla mönster.

Dessutom visar våra data att kvinnor har mindre framgång än män när det gäller vissa stödformer liksom när det gäller vissa vetenskapsområden. Ojämställdheten är tydlig inte minst när det gäller stora rambidrag till exempel de så kallade Linnéstöden. Det är visserligen så att de Linnébidrag som beviljades 2008 var mer jämställda än de som beviljades 2006, men när det gäller denna typ av bidrag är behovet av förbättringar fortfarande stort. In-

om naturvetenskap och teknik finns ett annat problem som är att andelen kvinnor i hela forskarsamhället endast är cirka 20%. Den andelen har inte heller ändrats nämnvärt de senaste åren! Även om de kvinnor som söker bidrag från Vetenskapsrådet inom området naturvetenskap och teknik i det stora hela har samma framgång som män så behöver den här skevheten uppmärksammas, analyseras och diskuteras. Här är det i första hand universiteten och politikerna som bör komma fram till vad som kan göras och vidta lämpliga åtgärder. Ett område där Vetenskapsrådet fortfarande har problem – trots att vi vidtagit aktiva åtgärder – gäller som nämnts projektbidragen inom medicin där kvinnor år efter år har lägre beviljandegrad än män.

Vad gör ni åt att jämställdheten är eftersatt inom medicinområdet?

GG: Vi har engagerat oss starkt i denna fråga och ämnesrådet för medicin har arbetat energiskt på att komma till rätta med problemen. En bra bit på väg har vi kommit även om målet är långt ifrån nått. När Vetenskapsrådets verksamhet tog sin början fanns problem med såväl projektbidragen som med stödet till unga medicinforskare, men nu är beviljandegraden för dem som söker postdoktorsvistelse utomlands lika stor för båda könen. Det har dock inte varit helt lätt att förstå varför det är så förhållandevis svårt för kvinnor att tilldelas projektbidrag inom just medicin. Idéerna om varför det är på detta viset är många, men orsakerna till ojämställdheten tycks vara mångfasetterad och därför svår att analysera så att resultaten blir konkreta och möjliga att åtgärda. Här kan vi bara konstatera att vi tänker jobba ut hålligt med frågan.

Kommer den högre andelen män på högre positioner inom akademien att försvinna "med tiden"?

GG: Nja, återigen gäller det ju att förstå att få saker förändras automatiskt. När det gäller att ge unga forskare plats och hur snabbt man kan nå jämställdhet som helhet inom forskningen, dvs. när karriärlederna inte behöver föras in som kontroll längre och det har skapats jämställdhet även inom de högre leden inom forskningen är en svårbedömd fråga. I rapporten säger vi att stödformer som gynnar de med längre tid i karriären också gynnar män. Skulle det exempelvis finnas mer pengar att ge till unga forskare, skulle detta troligtvis inverka positivt på kvinnors andel av beviljade medel.

Det är också viktigt att uppmärksamma att det är svårt att använda kriterierna för bedömning av forskarens potential och meriter på ett tillförlitligt sätt när det gäller unga forskare. Bland unga forskare som har färre meriter är det svårare att dra gränser mellan vilka som är stödvärda och vilka som inte är det. Vi vet också av tidigare forskning att vi tenderar att välja de som liknar oss själva i sådana situationer.

Har du något råd att ge till unga forskare?

GG: Utveckla din egen nyfikenhetsforskning och se om det leder någonstans. Chansen att idéerna är originella är ganska stor. Det tror jag på. Man ska inte anpassa sig för mycket. Sedan ska man naturligtvis vara välinformerad och ha en bra metod som passar till frågan. Men de stora idéerna som finns inom ett ämne ska man inte vara så rädd för. Det är mitt bästa råd.

HELENA OLOFSDOTTER STENSÖTA

Replik: Jämställdheten i svensk statsvetenskap. Några frågetecken till "de tios bud"

I min e-brevlåda ligger fem meddelande från personer som vill söka in till institutionens forskarutbildning. Alla unga, entusiastiska och engagerade och, att döma av deras förnamn, kvinnor. De frågar mig om deras forskningsidéer ligger i linje med forskningen vid "The Quality of Government Institute" som jag ansvarar för och om jag har tid att träffa dem för att diskutera deras uppslag till ny forskning. Samtliga är beredda att flytta till Göteborg om de skulle antas.

Det är naturligtvis roligt och, det skall erkännas, smickrande att begåvade unga människor vill ägna några av sina bästa år i livet åt denna verksamhet och jag vill gärna returnera deras entusiasm. Men efter att ha läst inlägget av tio av mina kvinnliga professorskolleger i förra numret av statsvetenskaplig tidskrift har jag emellertid drabbats av ett visst svärmod i denna sak. Vad skall jag säga till dem med sina förhoppningar? Skall man följa de tio blir budskapet ungefär detta. Roligt att du vill gå forskarutbildningen hos oss, men jag vill framhålla att det är en synnerligen riskfylld verksamhet. Dels visar data att du förmodligen kommer att bli ensamstående – är du redan gift eller har ett förhållande kommer du sannolikt bli lämnad eller välja att bryta upp från det. Räkna med en mängd svårigheter i forskarutbildningen just för att du är kvinna. Du kommer, trots alla våra goda intentioner om motsatsen, att råka ut för allehanda obehaglig-